

Arhiv Akademije likovnih umjetnosti u Beču (Academie der bildenden Künste) prava je riznica, nepresušivi izvor iz kojeg se crpi obilje podataka bez kojih se ne bi moglo temeljito istražiti slikarstvo XIX stoljeća u Hrvatskoj, a poglavito u njenim sjevernim regijama.

Prema likovnoj Akademiji u prijestolnici moćne raznorodne carevine, u središtu Evrope, gravitirali su mladi talenti iz raznih pokrajina. Na tu situaciju raznolikosti najbolje nas upućuju matrikule i protokoli Akademije. Listajući te dobro očuvane rukom pisane dokumente, susrećemo uz mnoštvo imena iz njemačkih područja, ne manji broj onih koji potječu iz slavenskih pokrajina. Na tim su požutjelim stranicama ucrtana imena onih koji su s više ili manje uspjeha studirali i završavali ili naglo prekidali školovanje da bi se poslije toga razišli u razne krajeve odnoseći slikarska iskustva koja su tijekom godina sticali. Ako ih sreća posluži te naiđu na narudžbe, oni će se dulje vremena zadržati u nekom kraju. Poneki će se udomiti, a drugi će cijeli život utrošiti u traženju nedohvatljivog uspjeha. Taj »lutajući« život slikara, koji putuju od mjesta do mjesta u potrazi za kruhom, sa slikarskim priborom, tim jedinim prenosivim bogatstvom, osobitost je prve polovine XIX stoljeća. Zato bi valjalo usmjeriti naša istraživanja upravo na »odgonetanje« tih nepoznanica, tih zapostavljenih slikara i registrirati barem ono što se do sada moglo saznati. Na temelju tih, iako katkad vrlo oskudnih podataka, moći će se lakše i efikasnije raditi. Dok se ne riješe problemi naših »putujućih« slikara, iluzorno je prilaziti konačnoj sintezi hrvatskog slikarstva u prvoj polovini XIX stoljeća.

Među »putujuće« slikare koji zaslužuju našu pažnju valja uvrstiti Vincenca Porkertha i Ljudevita Cetniovića.¹ Svoja istraživanja u arhivu usmjerila sam na ta dva člana Akademije jer su oni kasnije, sredinom XIX stoljeća, djelovali stanovito vrijeme u Hrvatskoj i ostvarili lijepi broj vrijednih radova. Iako o njima još uvijek nedostaju mnogi podaci, ipak nam pronađeni dokumenti pružaju temeljne činjenice: njihovo porijeklo i njihovo školovanje – kraj odakle su potekli i podneblje u kome su likovno sazrijevali.

Lj. Babić bilježi ime V. Porkertha među slikarima koji su radili u našim sjevernim krajevima.² Zatim je K. Dočkal objavio da je za župnu crkvu u Ludbregu

V. Porkerth: portret Eleonore Patačić
Foto: J. Vranić

»Aleksandar Egersdorfer dao po V. Porkerthu g. 1848. načiniti velike slike sv. Ane i sv. Barbare.«³ U povodu izložbe »Slikarstvo XIX stoljeća u Hrvatskoj«⁴ koju je organizirala »Galerija slika grada Zagreba Benko Horvat« 1961. g. u suradnji s nekoliko stručnjaka, prikupljena su i registrirana u katalogu tri Porkerthova portreta koja su ujedno bila

V. Porkerth: portret Miška Franjetića-Košćeca, varaždinskog odvjetnika
ulje, platno; vel. 32×24 cm; sign. V. Porkerth 1847.

Foto: Z. Mikas

i izložena.⁵ Zatim je na izložbi »Portreti Zagrepčana u 19. stoljeću« (studeni–prosinac 1968) ponovno izložen portret grofice Eleonore Patačić.⁶ Međutim, osim inicijala imena »V« i prezimena »Porkerth« te datacije uz signaturu ništa se drugo o njemu nije znalo.

*

Ime Vincenza Porkertha prvi put se spominje u protokolu Akademije (pod brojem 1635) u kojemu su zabilježeni polaznici tečaja »risanja po antici koji od 1834–1843. vodi profesor Kupelwieser«.⁷ Tu su ispisani kratki no bitni do sada nepoznati podaci:

Nahmen – Porkerth Vincenz / Alter – 18 / Geburt-sort – Böhmen, Theresienstadt / Eintritt – nov. 1842 / Kunstfach – H. Zeichnenkunst / Classification – 1843 Winterkurs 1

Prema tim podacima može se ustanoviti da je Vincenz Porkerth rođen u Češkoj 1824. g. i da se je

u svojoj 18-toj godini u mjesecu studenom 1842. upisao u Akademiju. Zabilježeno je da je u zimskom semestru 1843. odlično ocijenjen.

U protokolu od 1839–1846. njegovo je ime još uvijek prisutno, ali nedostaju drugi podaci. Od ne manje važnosti je za Porkerthov likovni odgoj da je svoje znanje sticao pod vodstvom Leopolda Kupelwiesera, istaknutog bečkog slikara, koji je umio uskladiti nazarenski purizam s klimom bečke umjetnosti.⁸

Postavlja se pitanje tko je u stvari slikar Vincenz Porkerth i što se o njemu do sada znade. Poznato je da je rođen u Češkoj i da je u 18-toj godini započeo u Beču školovanje u Akademiji. Što je bilo prije toga? Za sada je još uvijek nepoznanica. Ne znamo sigurno ni kada je napustio Akademiju. Ako je zaista pohađao Akademiju i u 1846. godini – značilo bi da je iz Beča izravno dospio u Zagreb. Naravno, to su samo pretpostavke koje se mogu otkrićem neke slike ili dokumenta, još nepoznatog, prihvatiti ili oboriti. A što je bilo s njime poslije Zagreba i Varaždina? Gdje li je taj »putujući« slikar završio svoj životni put?

Za sada možemo s pomoću datacija na njegovim slikama te imenima portretiranih osoba ustanoviti gdje je i koliko vremena boravio u Hrvatskoj. I upravo ta datirana platna potvrđuju da je Porkerth godine 1847. i 1848. boravio i djelovao u Zagrebu i Varaždinu.

Njegov sačuvani opus sadrži sedam portreta i dvije oltarske pale, i ta su platna jedini dokumenti njegove nazočnosti u Hrvatskoj. Dva najranija portreta potječu iz 1847. godine.

1. Portret Ferdinanda Winklera
ulje, platno; vel. 31×24 cm;
sign.: d. d. V. Porkerth pinxit 847
(vl. Ivana Vrbanić)
  2. Portret Miška Franjetića – Koščeca, varaždinskog odvjetnika
ulje, platno; vel. 32×24 cm.
sign.: d. s. Porkerth 1847 (vl. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb)
- Iz godine 1848. sačuvani su slijedeći radovi:
3. Portret Johanna Christofa Fritschea
ulje, platno; vel. 74,8×59 cm
sign.: d. d. Porkerth pinxit 1848 (vl. Zbirka Horvat, Varaždin)
  4. Portret Tereze Fritsche
ulje, platno; vel. 74,9×60 cm
sign. nema (vl. Zbirka Horvat, Varaždin)
  5. Portret Tereze Koterba
ulje, platno; vel. 74,5×59,7 cm
sign. 1. d. Porkerth 20 Mai 848 (vl. Zbirka Horvat, Varaždin)
  6. Portret Vinka Koterbe
ulje, platno; vel. 74,8×59,2 cm
sign. nema (vl. Zbirka Horvat, Varaždin)

7. Portret Eleonore grofice Patačić
ulje, platno; vel. 41,4×32,3 cm
sign.: 1. s. V. Porkerth pinxit (vl. Muzej grada Zagreba)
8. Oltarna pala – sv. Ana
ulje, platno; vel. 191×116 cm
sign.: 1. d. V. Porkerth 1848 (vl. Diecezanski muzej, Zagreb)
9. Oltarna pala – sv. Barbara
ulje, platno; vel. 195×116 cm
sign.: s. d. V. Porkerth pinxit 1848 (vl. Diecezanski muzej, Zagreb)

Moj prvi susret s Porkerthovim slikarstvom zbio se u Muzeju grada Zagreba. Impresionirao me portret manjeg obima jedne majestetično lijepo prikazane mlade žene, sav u zgusnutim toplim tonovima. Tada sam prvi put zapamtila slikarevo ime. Zatim je u Varaždinu slijedilo otkriće četiriju obiteljskih portreta,¹⁰ kvalitetnih, sa svim karakteristikama bidermajera. Kasnije, u Beču, u proljeću 1969. u arhivu naišla sam na Porkerthovo ime. To me je i potaklo da objavim rezultate o pronađenom materijalu u nadi da će se tijekom vremena otkriti novi podaci koji će upotpuniti ovaj moj prikaz.

Prvi portreti datirani su 1847. godine. Jedan je sigurno nastao u Zagrebu (Winkler), a drugi je vjerojatno mogao nastati i u Varaždinu (Franjetić-Košćec), no svakako u vrlo bliskom vremenskom razmaku. Oba su portreta tako slična po dimenziji i koncepciji lika, fakturi, kolorističkim efektima i realističkim intencijama te gotovo jednakim pejzažnim pozadinama visoka horizonta u sutonskom ugođaju. Na tim se platnima susreću i stapaju elementi romantike i realizma.

Obiteljski portreti Tereze i Vinka Koterbe po dimenzijama i stilu pripadaju društvenim slojevima ljudi koji odijevanjem i držanjem naglašavaju svoju građansku otmjenost. Poglavitno je ta manira vidljiva na portretu Vinka Koterbe koji crnom salonskom odijelu pridaje i elegantni ogrtač s prebačenim crvenim šalom. Oduže lice, visoko čelo istaknute tamne oči i ruka nježno modelirana nose pečat neke osjetljive bolećivosti. U njegovu pendantu, portretu Tereze Koterbe, mlade svježije žene u crvenoj haljini, kao da je slikar htio istaći različitost oslikanih lica. Ima u tom liku stanovite statuarnosti – načina kojim je Kupelwieser umio oblikovati poneke portrete žena.¹¹

Johann Christof Fritsche i njegova supruga Tereza pripadaju istom društvenom sloju. I na njihovim portretiranim likovima istaknuta je građanska otmjenost i blagostanje, s mnogo stila i mjere.¹² Njihova su lica opterećena bremenom godina – one su ucrtale svoj trag, no sve je to ipak prožeto nekim dahom idealizirane topline. Naručitelji su željeli da ih potomci gledaju u ljepšem svjetlu – a putujući slikari, ako su htjeli živjeti, morali su se pokoriti

njihovim zahtjevima. Rijetki su bili oni koji su mogli izdržati i nametnuti vlastitu volju.

Portret Eleonore Patačić odiše posebnom osobnošću, kao da nije nastao narudžbom već izborom umjetnika. Na tom je malenom platnu Porkerth ostvario svoje najzanimljivije djelo. Statičan lik mlade žene sjedi u fotelju, sasvim en face, otvorena i mirna pogleda, okićen i uređen poput nekog božanstva. Crvena fotelja u kojoj sjedi zarobljuje i zatvara poput školjke njen lik odjeven u tamnu blistavu svilu. Lice i vrat uokvireni raskošnim obiljem crne kose postaju još markantniji u spletu tamnih toplih tonova. Da je Porkerth u svom nasljeđu ostavio samo taj portret, zaslužio bi da ga po njemu uvrstimo među one najbolje portretiste koji su u tom razdoblju djelovali u Hrvatskoj.

V. Porkerth: portret Vinka Koterbe
ulje, platno; vel. 74,8×59,2 cm

Foto: R. Putar

V. Porkerth: portret Tereze Koterbe
ulje, platno; vel. 74,5×59,7 cm

Foto: R. Putar

Porkerth se ogledao i u sakralnom slikarstvu. Poznate su samo dvije oltarne slike koje su bile naručene za župnu crkvu u Ludbregu a sada se nalaze u Diecezanskom muzeju.¹³ Porkerth se ne snalazi u sakralnim kompliciranim kompozicijama. To je izvan njegovih mogućnosti. U XIX stoljeću sakralno slikarstvo rijetko nalazi svoj pravi put. Dok su nazarenci vođeni stanovitom idejom obnove religiozne umjetnosti, dotle brojni slikari prihvaćaju narudžbe, odabiru renesansne i barokne elemente te stvaraju djela kojima nedostaje unutarnja organska veza.

Likovi svetica Ane, Marije i Barbare predimenzionirani su a ujedno su blijedi sadržajno i koloristički – nedostaje im životne uvjerljivosti. Portretisti malih intimnih formata nemaju smisla a vjerojatno ni vještine za velike kompozicije. Zbog toga takvo slikarstvo djeluje izvještačeno i prazno. Ne događa se to jedino Porkerthu. Slična sudbina prati oltarne pale Stroya, Zachea i Tominca.

Ranije slutnje da su Porkerthova platna plodovi bečke slikarske škole sada su nakon pronađenih dokumenata u potpunosti potvrđene. Iako njegove portrete ne bismo mogli uvrstiti u red onih najprominentnijih slikara bečkog bidermajera kojih ima u znatnome broju – ipak Vincenz Porkerth, uz dobro poznavanje slikarskog zanata stečenog u Akademiji, posjeduje sve one općenite karakteristike koje slikarstvo tog razdoblja, sasvim ljudskih razmjera a bez barokne patetike, povezuje u jedan zajednički krug.

Zusammenfassung

In Privatsammlungen und Museen in Zagreb und Varaždin sind mehrere Porträte und Altarbilder des Malers V. Porkerth erhalten. Die Bilder sind mit den Jahreszahlen 1847. und 1848. datiert. Das war alles was man über diesen Maler, der zwei Jahre in Kroatien tätig war, bisher wusste.

Während seiner Forschungsarbeiten im Archiv der Akademie der bildenden Künste in Wien hat der Autor Dokumente gefunden, die einen besseren Einblick in das Leben und Wirken dieses typischen Vertreters des wiener Biedermeiers ermöglichen. Diesen Dokumenten zufolge wurde Vincenz Porkerth in Terezin (Theresienstadt) in Böhmen geboren. Im November 1842 kam er, 18 Jahre alt, an die Akademie. Sein Name ist unter den Besuchern des Kursus »Zeichen bey den Antiken 1834–1843 geführt von Professor Kupelwieser« eingetragen, was eine sehr wichtige Angabe, seine künstlerische Erziehung betreffend darstellt. Jedenfalls kommt er nach Kroatien mitbringend als junger Maler unmittelbare Einflüsse der wiener Malerei.

In Zagreb und Varaždin sind sechs Porträte erhalten. Unter diesen tritt besonders das Porträt der Gräfin Eleonore Patačić hervor. Für die Pfarrkirche in Ludbreg hat er zwei Altarbilder gemalt (hl. Barbara und hl. Anna), die sich jetzt im Diözesanmuseum in Zagreb befinden.

BILJEŠKE

¹ Studiju o Ljudevitu Cetinoviću objavit ću posebno. • ² Lj. Babić: Umjetnost kod Hrvata u XIX. stoljeću, 1934, str. 45. • ³ K. Dočkal: Diecezanski muzej, Zagreb, 1944, str. 150, 153, 161. • ⁴ Slikarstvo XIX stoljeća u Hrvatskoj. Katalog, Zagreb, 1961, str. 26, 211. • ⁵ Ibid. reprodukcije br. 104, 105, 106. Portreti Ivana Kr. Fritschea, Terezije Fritsche i Eleonore grofice Patačić. • ⁶ Katalog izložbe priredila kustos Vanda Ladović. Portret je ponovno objelodanjen u osvrtu na izložbu, u časopisu »Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske« Zagreb, 1969, G. XVIII, br. 2, str. 32. • ⁷ »Zeichnen bey den Antiken 1834–1843 geführt von Professor Kupelwieser« • ⁸ Leopold Kupelwieser (1796–1862) pripadao je krugu mladih umjetnika kulturne bečke elite koji su se okupljali oko glazbenika Schuberta. Nazivali su ga, zbog zanimljivosti portreta iz tog razdoblja, portretistom Schubertova kruga. U Rimu se približava religioznom krugu Overbecovih nazarenaca. Od 1831. korektor je na bečkoj Akademiji, 1836. imenovan je profesorom, a od 1852. g. vodi majstorsku školu historijskog slikarstva. • ⁹ Obe oltarne pale nekada su pripadale župnoj crkvi u Ludbregu. Vidi bilješku br. 3. • ¹⁰ U ekipi smo obilazili teren radi pripremanja izložbe Slikarstvo XIX st. u Hrvatskoj (Kelemen–Putar–Simić). Sva je četiri portreta tom prilikom snimio R. Putar. • ¹¹ Leop. Kupelwieser: »Zena u plavoj haljini« (Österreichische Galerie, Wien). • ¹² Oba su portreta bila izložena na izložbi »Slikarstvo XIX st. u Hrvatskoj« i zabilježena u katalogu: str. 105, 106, str. 211, 212. • ¹³ Vidi bilješku br. 3.

Anka Simić-Bulat